

Zahájení školní docházky dítěte je považováno za jednu z nejdůležitějších událostí v jeho životě. Na toto období je možné nahlížet z různých zorných úhlů. Pozornost pedagogů a psychologů je v této souvislosti nejčastěji zaměřena na aspekty přizpůsobování dítěte roli žáka, na akceptaci nároků, které před dítětem staví škola a které spočívají v utváření základů jeho (kognitivních, emocionálních, volních...) edukačních schopností a dovedností. Dítěti – začínajícímu žákovi je tedy věnována odborníky pozornost především v intencích fungování školy jako vzdělávací instituce. V rámci tohoto trendu se v současnosti prosazují, a to jak v rovině odborných reflexí, tak v praxi školního vyučování a výchovy, tendence zohledňující specifické cesty rozvoje žákových osobnostních potencií. A to i těch, které nesouvisí jen s jeho školní prosperitou, ale vůbec s jeho celkovým uplatněním v dalších životních rolích.

Problematika rodičovských názorů (interpretací a intervencí) souvisejících se zahájením školní docházky jejich dítěte se nachází spíše na okraji badatelského zájmu odborníků. To byl jeden z důvodů, který ovlivnil zaměření výzkumného šetření k „rodičovským otázkám“. Využili jsme také skutečnosti, že se toto téma ocitlo v „referenčním rámci“ spoluautorky příspěvku, která je nejen doktorandkou na katedře pedagogiky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, ale zároveň matkou dítěte zahajujícího školní docházku. Kromě dvou výše naznačených „situačních“ okolností byly při výběru našeho námětu důležité také některé další obecněji významné sociálně-kulturní souvislosti. Předpokládáme například (spolu s De Singlym a dalšími autory), že nezanedbatelná část rodičů oceňuje hodnotu vzdělání svých dětí více, než tomu bylo v poměrně nedávné minulosti. Také v našich podmínkách nabývají na aktuálnosti pojmy „školní kapitál“ a „školní věno“, které jsou nepřímou zastoupeny v rodičovských představách a očekáváních souvisejících se vzdělávacími a životními perspektivami jejich dětí. Považujeme za přirozené, že rodiny upravují „své strategie, aby zachovaly svým dětem možnost zaujmout alespoň takové postavení, kterého dosáhli sami rodiče...“ De Singly užívá v této souvislosti označení strategie reprodukce pro rodiny, které již tento kapitál mají a na své děti působí v tomto „reprodukčním“ smyslu a vedle toho strategie mobilizace pro rodiny, které mobilizují svůj kulturně-pedagogický a další potenciál, aby jejich děti překročily tradiční rodinnou vzdělanostní úroveň (De Singly, 1999, s.26-35). V tomto kontextu se jeví jako relevantní celá řada dalších otázek. Například ve sborníku „Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998“ (Akademia, 1998, editor J.Večerník, vedoucí týmu P.Matějů) je na základě hlavních faktorů rodinného zázemí z hlediska vzdělávací dráhy dítěte rozlišováno mezi šesti typy rodinného zázemí, a to rodinou:

- statickou dělnickou,
- ctižádostivou dělnickou,
- nerozvinutou střední,
- stabilní střední,
- podnikatelskou,
- odborníků.

Předpokládáme-li obecně rostoucí zájem rodičů o vzdělání svých dětí, vztahuje se náš předpoklad ke všem naznačeným typům rodin, i když, jak autoři dále uvádějí, rozdíl mezi pravděpodobnostmi, že například bude studovat na vysoké škole dítě z rodiny „odborníků“ nebo ze „statické dělnické rodiny“ je více než dvacetinásobný. Jediná výjimka z tohoto pravidla je spojována se ctižádostivými dělnickými rodinami, jejichž děti se snaží vymanit z pouhé reprodukce nízké úrovně vzdělání své výchozí rodiny (Večerník – Matějů, 1998, s.58-63).

Jsme si vědomi toho, že předcházející náměty mají ve vztahu ke specifickému zaměření naší výzkumné sondy jen obecně informativní význam. V podmínkách, které jsme měli k dispozici pro realizaci lokálního výzkumného šetření, nebylo například v našich silách ověřovat korelační souvislosti mezi profesní, vzdělanostní a sociální pozicí rodičů (respondentů) a jejich představami a očekáváními souvisejícími se zahájením školní docházky jejich dětí. Zaměřili jsme se tedy jen na tři problémové okruhy, a to spíše v orientačních souvislostech:

1. Které okolnosti ovlivňují rodiče při výběru první školy pro svoje dítě?
2. Jaké mají rodiče představy o kritériích pro školní zralost dítěte?
3. Jaká jsou pozitivní očekávání a obavy rodičů v souvislosti se vstupem dítěte do školy?

Stručná charakteristika místa a způsobu získávání údajů

Výzkumnou sondu jsme uskutečnili na 8 mateřských školách (dále jen MŠ) ve třech městských částech Brna (Žabovřeskách, Komíně, Králově Poli) a v Modřicích. Žabovřesky, Komín a Královo Pole jsou sousedící lokality převážně sídlištního typu s několika snadno dosažitelnými základními školami. Modřice jsou svým charakterem příměstskou obcí s jednou základní školou, ale zároveň s dobrým tramvajovým i autobusovým spojením s centrem a ostatními částmi Brna. Soubor respondentů tvořili rodiče dětí navštěvujících mateřskou školu před zahájením školní docházky. Rodičům byly předány jednoduché dotazníky obsahující následující otázky:

1. Podle čeho jste vybírali školu pro Vaše dítě? Co bylo pro Vás nejdůležitější?
2. Jakým způsobem jste si zjišťovali údaje o vybrané škole?
3. Splňuje Vámi vybraná škola Vaše představy?
4. Myslíte si, že je Vaše dítě zralé pro školní docházku? Podle čeho tak usuzujete?
5. Život Vašeho dítěte se změní ... Na co se těšíte? Čeho se obáváte?

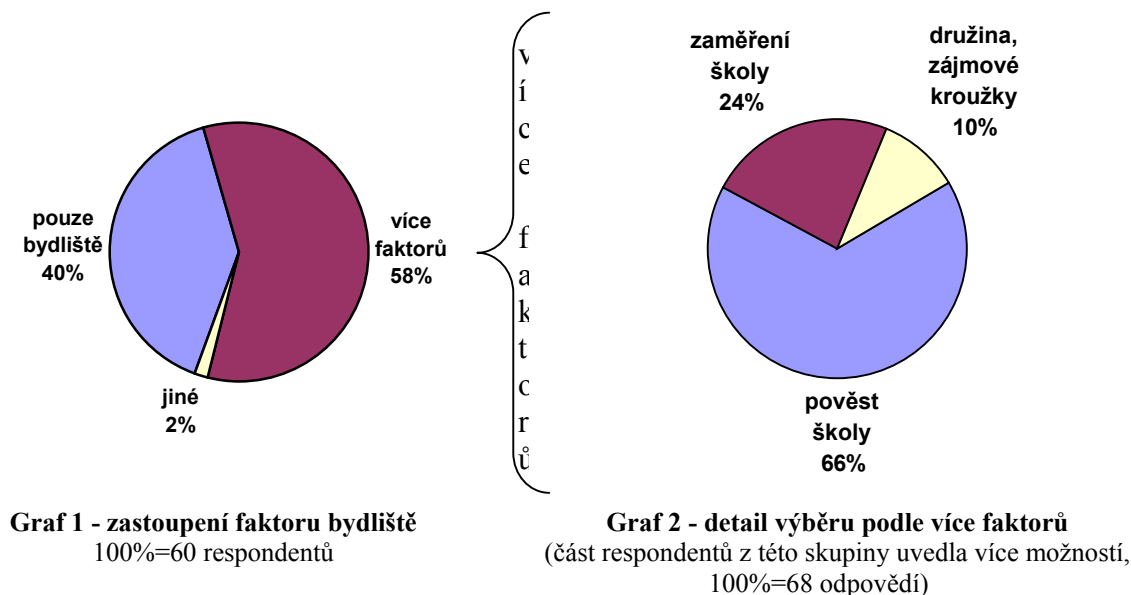
Způsob zadání otázek umožňoval jen volně tvořené odpovědi. Dotazníky byly distribuovány prostřednictvím informovaných učitelek MŠ. Celkem bylo rodičům rozdáno 85 dotazníků. Vyplněných se vrátilo 61 dotazníků. Z těchto bylo pro naše účely 60 použitelných. V 47 (78%) případech dotazník vyplňovala jen matka budoucího žáka, v 7 (12%) případech oba rodiče, ve 4 (7%) otec a ve 2 (3%) prarodiče. Ve 20 (33%) měli již respondenti určitou zkušenost se zahájením školní docházky svého staršího dítěte, ve 40 (67%) případech se připravovalo k zahájení školní docházky jejich první dítě. Následující tabulka uvádí přehled o počtu respondentů z jednotlivých MŠ:

Mateřská škola	Počet respondentů	
	N	%
Gabriely Preissově 8, Brno, Žabovřesky	5	8
Plovdivská 6, Brno, Žabovřesky	20	33
Purkyňova 21, Brno, Žabovřesky	13	22
Absolonova 20a, Brno, Komín	5	8
Herčíkova 12, Brno, Královo Pole	7	12
Modřice u Brna	10	17
celkem	60	100

Tabulka 1

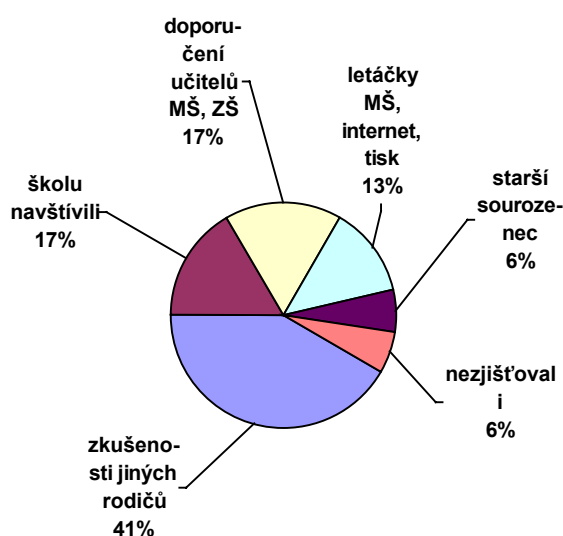
Okolnosti ovlivňující rodiče při výběru první školy pro svoje dítě

Předpokládali jsme, že mají-li rodiče možnost volby při výběru školy pro svoje dítě, je jejich rozhodování ovlivněno čtyřmi základními faktory (dosažitelností školy, referencemi o škole – její „pověstí“, specifickými nabídkami ve vzdělávacích programech školy a nabídkami pro mimovyučovací aktivity dětí. Tyto předpoklady byly potvrzeny výsledky naší výzkumné sondy. Kromě toho nás zajímalo, a v tom nebyla naše očekávání zdaleka jednoznačná, jaký význam budou respondenti přisuzovat jednotlivým faktorům, které spolupůsobily při jejich rozhodování. Z výsledků výzkumné sondy vyplynulo, že pro 24 (40%) respondentů je hlavní a rozhodující okolností dosažitelnost školy z místa bydliště dítěte („... aby se naše dítě dostalo bezpečně do školy a ze školy...“). Tato skupina respondentů nepřisuzovala ostatním skutečnostem význam; bylo v ní zastoupeno také 9 z 10 respondentů „předměstské“ MŠ v Modřicích. Nejpočetnější soubor respondentů 35 (58%) uvedl kromě vzdálenosti školy od místa bydliště ovlivnění dalšími důležitými okolnostmi. Respondenti považovali v 16 (24%) odpovědích za důležité specifické nabídky ve vzdělávacím programu školy (například včetně nabídky výuky angličtiny počínaje 1. ročníkem školního vyučování), sortiment zájmových kroužků a školní družinu. Z celkového počtu respondentů se jen 5 (8%) zajímalo o konkrétní učitele, kteří budou jejich děti vyučovat. (Tento zájem nebyl provázen obavami rodičů z toho, že by jejich dítě mohla vyučovat nedostatečně kvalitní učitelka). Pouze okrajově, a to ve třech osamocených případech, byl uveden jako vážná okolnost spolupůsobící při rodičovském rozhodování o vzdálenější škole zájem rodičů o alternativní prvky ve vyučování (včetně slovního hodnocení žáků), v dalším případě vybrali rodiče pro svoje dítě školu se sportovním zaměřením a jedenkrát byl výběr školy (nezávisle na obtížích s dopravou) ovlivněn tím, že je v „jejich“ spádové škole velký počet romských dětí. Ucelenější pohled na výsledky této části výzkumného šetření umožňují následující grafy.

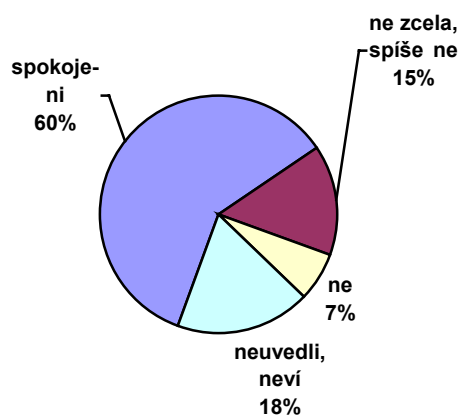

Zajímali jsme se také o způsoby, kterými si rodiče (respondenti) zjišťovali údaje o škole. Nejčastěji, v 35 (41%) případech, byli informováni jinými rodiči, a to rodiči žáků, kteří již školu navštěvují. Uskutečnění osobní návštěvy v zamýšlené škole uvedli respondenti ve 14 (17%) odpovědích, a to výhradně rodiče, kteří zvažovali při výběru školy více faktorů (nejen vzdálenost školy od bydliště). Osobní návštěva nebyla využita žádným z respondentů, kteří uváděli jako jediný a rozhodující faktor pro výběr školy pro svoje dítě její snadnou

dosažitelnost. Třetím informačním zdrojem a to v 14 (17%) případech byly pro respondenty názory a rady učitelek MŠ a pedagogických pracovníků ZŠ. Informační letáčky ZŠ vyvěšené v MŠ, internetové stránky ZŠ a informace v regionálním tisku byly v této souvislosti využity v 11 (13%) případech. Zkušenosti v souvislosti se staršími sourozenci jsou uváděny v 5 (6%) případech a stejný počet respondentů žádné informace o první škole svého dítěte cíleněji nezjišťoval. Doprovodný pocit spokojenosti s volbou školy byl konstatován v 36 (60%) odpovědích, nespokojenost v 4 (7%) případech, nejednoznačná stanoviska v 9 (15%) odpovědích a 11 (18%) respondentů se k této otázce nevyjádřilo. Přehledně jsou tyto údaje zobrazeny v následujících grafech.

Graf 3 – způsoby zjišťování údajů o škole
(část respondentů uvedla více možností,
100%=84 odpovědí)

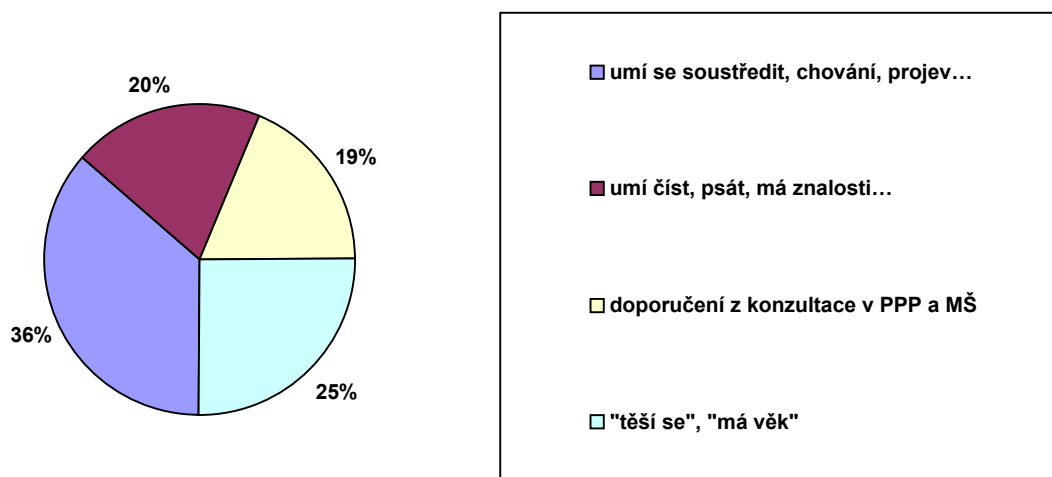

Graf 4 – spokojenost s výběrem školy
100%=60 respondentů

Představy rodičů o kritériích školní zralosti dítěte

Náš předpoklad se v tomto případě opíral o všeobecné povědomí, že odklad školní docházky dítěte je ve většině případů prosazován rodiči spíše jako „rodičovské přání“ („prodloužit dítěti dětství, o rok starší zvládne nároky školy snadněji, ...“ apod.), která neberou příliš ohledy na stanoviska odborníků (učitelů a pracovníků pedagogicko-psychologických poraden). Toto očekávání se v odpovědích našich respondentů jednoznačně nepotvrdilo ani nevyvrátilo. Z výsledků výzkumné sondy vyplývá, že prvním důležitým informačním zdrojem byla pro rodiče mateřská škola. Všichni respondenti byli učitelkami MŠ informováni o tom, zda se (učitelkám) dítě jeví zralé pro školní docházku nebo doporučují-li speciální péči MŠ (např. logopedickou podporu, odpolední edukační hodiny apod.) nebo vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. Rodiče tedy nebyli odkázáni ve svém rozhodování jen sami na sebe. Konzultace byly zamýšleny v 15 (19%) případech. Na otázku, zda se sami rodiče domnívají, že je jejich dítě zralé pro školní docházku, odpovědělo 55 (92%) respondentů jednoznačně ano a 5 (8%) odpovědělo ano s určitými dílčími obavami („...téměř ano, samostatnost v sebeobsluze není 100%...“ apod.). Na otázku, podle čeho rodiče soudí, že jejich dítě došlo pro školní docházku, uváděli rodiče nejčastěji, a to v 29 (36%) případech, tyto odpovědi („...je trpělivá, je šikovná, dokáže projevit zájem, nemá

problémy v komunikaci s dospělými ani s vrstevníky...“). Další skupinu 16 (20%) tvořily odpovědi typu („...umí písmenka, má znalosti, má pěkné výsledky, ovládá základy čtení, psaní, počítání, zajímá se o další činnosti – angličtina, flétna...“). Naše zjištění, naznačující v podstatě bezproblémově fungující institucionální zabezpečení počátku školní docházky, přece jen zčásti narušují některé názory, se kterými se setkala spoluautorka příspěvku při neformálních rozhovorech s ostatními matkami budoucích prvňáčků. Vypovídají o tom, že v této souvislosti existují také některé neoficiální tendence. Skutečnost, že do první třídy nastupuje stále více dětí téměř osmiletých, není dle našeho názoru vysvětlitelná jen přibývajícím počtem ke vzdělávání nezpůsobilých šestiletých dětí. Uvádíme zde alespoň několik ilustrujících rodičovských výroků (... „Honzík je na podzim, ale chceme dělat novou střechu a tak půjde až za rok... neboj se, v poradně ti napíšou co chceš..., kluci jsou opožděný“... „tak jsem se rozčílila, přišli jsme k zápisu a jak jsem paní učitelce za stolem řekla, že Ivanka je v srpnu, tak řekla, že máme jít domů, že bude mít odklad. Ani se jí na nic nezeptala...“). Nechceme těmito ojediněle odposlechnutými výroky zlehčovat ve své podstatě fungující systém. Pro zobecňující kritická konstatování nemáme potřebné údaje. Celkový pohled na strukturu odpovědí umožňuje následující graf.

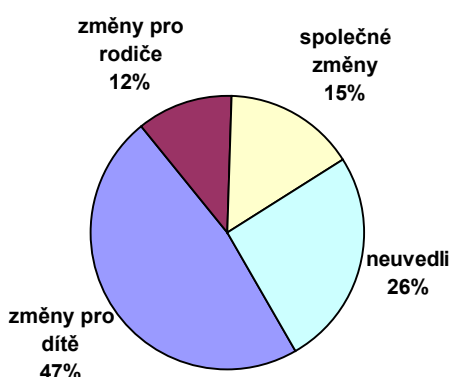
Graf 5 – rodiči uváděný důvod zralosti dítěte pro školní docházku
(část respondentů uvedla více možností, 100%=80 odpovědí)

Pozitivní očekávání a obavy rodičů v souvislosti se vstupem dítěte do školy

U těchto otázek jsme očekávali pestřejší sortiment odpovědí. Odhadovat míru zastoupení jednotlivých položek v odpovědích respondentů se nám jevilo jako obtížné a také nepodstatné. Provedli jsme v tomto případě až dodatečné rámcové seskupení obsahově příbuzných odpovědí do několika skupin. K nejpočetněji zastoupeným – 37 (47%) případů – rodičovským očekáváním patřily pozitivní změny v životě jejich dětí vyjádřené odpověďmi typu (... „získá nové vědomosti, rozšíří si obzory, udělá velké pokroky, získá nové kamarády...“ apod.). Tuto skupinu odpovědí jsme zjednodušeně a pro potřeby grafického vyjádření nazvali: změny pro dítě. Ve druhé skupině odpovědí v 12 (15%) případech se objevil jiný akcent, který byl stručně označen jako nové společné změny a vyjádřen odpověďmi (... „dítě se stane větším partnerem a zajímavějším společníkem, ... těšíme se, až se spolu budeme učit, ... bude mít více důvodů ke komunikaci s rodičem, ... celková změna života rodiny...“). Ve třetí skupině odpovědí, které se objevily v 9 (12%) případech a byly označeny jako změny pro rodiče, převažovaly odpovědi typu (... „budu mít volné

dopoledne,... bude chodit nakupovat a nenechá se ošulit,...bude si sám číst, ...obnovím si znalosti...“). Třetina respondentů (20) na tuto otázku neodpověděla. Tolik k pozitivním očekáváním rodičů.

Odpovědi respondentů na poslední otázku dotazníku - čeho se v souvislosti se vstupem dítěte do školy obávají - jsme rozdělili do dvou skupin.. První skupinu odpovědí jsme zjednodušeně označili jako aspekty socializační, zastoupené odpověďmi typu (... „jak to zvládne rodina, jestli si dítě najde kamarády, zda mé dítě zapadne do kolektivu, nebude plaché, budeme mít méně času na povídání, aby si padl do oka s paní učitelkou, aby se nestal obětí šikany a drog ...“ apod.). Druhá skupina odpovědí orientačně nazvaná aspekty edukačními zahrnovala obavy rodičů (... „z nezvládnutí školních povinností, z domácích úkolů, z režimu současné školy, ze spolupráce se školou, jestli ho škola nepřestane bavit...“ apod.). Přehledně a podrobněji jsou jednotlivé aspekty vyjádřeny v následujícím grafu a tabulce.

Graf 8 – „Na co se těšíte?“
(část respondentů uvedla více možností, 100%=78 odpovědí)

„Čeho se obáváte?“	Četnost odpovědí v %
Socializační aspekty	Celkem 39
změny života rodiny	9
aby našel kamarády	5
co pochyť v kolektivu	3
šikany	7
aby si padl do oka s učitelem	6
cesty dítěte do školy a zpět	5
drogy	4
Edukační aspekty	Celkem 51
učení se	4
domácí úkoly, příprava	4
jak zvládne povinnosti	11
jak zvládneme nový režim	4
zda se bude umět soustředit	12

	zda neztratí zájem, motivaci	9
	spolupráce se školou	2
	nešvary školy	4
Obavy si nepřipouští nebo neuvádí		Celkem10

Tabulka 2 – „Na co se těšíte?“
(část respondentů uvedla více možností, 100%=98 odpovědí)

Místo závěru

Požádali jsme paní učitelku PaedDr. Jaroslavu Drašíkovou - zkušenou učitelku 1.stupně (ZŠ Pastviny v Komíně, Brno), aby nám při krátkém rozhovoru sdělila některé své zkušenosti a doporučení rodičům dětí předškolního věku.

Naše otázka: Jaká základní doporučení dáváte rodičům, než jde jejich dítě do školy?

Rodiče jsou dnes hodně zaměstnaní, přesto je důležité nedat dítěti najevo, že je obtěžuje, když chce povídat o škole. Později se těžko navazuje kontakt. V první třídě, ať už je hodně nebo méně šikovný, by se mu rodiče měli věnovat – denně, jinak si nezvykne pravidelně se připravovat. Příprava na vyučování nemusí být dlouhá, zejména zpočátku. Později, když rodiče vidí, že to dítě zvládá lehce, přestanou. Kontrola by však vždy měla být. Začínat ve třetí, čtvrté třídě jde už těžko. Od počátku je třeba dodržovat určitý režim.

Rodiče mají často strach, že je učitel jejich protivníkem. Tento názor hodně podporují média (rodiče jej přejímají a přenáší na děti). Učitel se snaží děti a rodiče přesvědčit o opaku. Rodiče s vyšším vzděláním či vysokým postavením dávají často najevo svou převahu nad učitelem. Později dochází k posunu názorů, když vidí, že dáváte dítěti něco navíc. Při navazování kontaktu se nám také osvědčilo přijít půl roku před začátkem školy za nimi a dětmi do MŠ (v Komíně se jedná o MŠ Absolonova). Zde si povídáme s rodiči o tom, co dětem prospívá a co nikoliv. Co se týká předškolní přípravy, ta v Komíně funguje bezvadně, nic zvláštního není třeba.

Naše otázka: Proč rodiče nyní častěji odkládají vstup dítěte do první třídy?

Myslím, že je to hlavně kvůli vlivu masmédií, která poukazují na to, že děti nejsou zralé, že ve škole budou stresované; také pro své dítě chtějí získat výhodnější pozici. Je tedy běžné, že v první třídě jsou spolu děti šestileté a téměř osmileté, které často umí číst a psát.

Děkujeme Vám za rozhovor.

Literatura:

DE SINGLY, F. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1998.

STŘELEČ, S. Kooperace v edukačních vztazích mezi učitelem a rodiči žáků.

In STŘELEČ, S.(ed.) Studie z teorie a metodiky výchovy. Sborník. Brno: MSD, 2002, str. 136 – 146.

VEČERNÍK, J., MATĚJŮ, P. (ed.) Zpráva o vývoji české společnosti 1989 – 1998. Praha: Akademia, 1998.

